

Forpagtningskontrakt for Jernved præstegård 1897

Af Henrik Sørensen

Hvor Kongeådalens flader sig ud i brede frugtbare enge gik kirkestien fra den lille landsby Plougstrup forbi »Toldgården«, mit barndomshjem og Jernved præstegård til kirken.

»Toldgården« var et minde om toldgrænsen mellem Hertugdømmerne og Kongeriget. Her gik toldkontrollørrerne i århundrede. Navnet »Bomfennen« syd for Jernved by minder også om denne sti eller vej.

Hvornår Jernved præstegård er opført vides ikke med bestemthed, men måske er det den førreformatoriske præst Alkjær Madsen, der omtales som præst i Jernved 1447.

Præstegården lå østligst i landsbyen Jernved og var den bedste af sognets gårde. I århundreder drev præsterne selv gården, og mange af dem var sønner af bønder fra andre egne af landet, og havde en bedre uddannelse end bønder i almindelighed. Flere af dem fik stor indflydelse på udviklingen i vort sogn og i vort land.

Min slægt er i nyere tid knyttet med stærke bånd til præstegården. Forpagtningskontrakten er genpart af min svigerfader Klaus Hjerrild Nielsens kontrakt skrevet af pastor Kr. Nielsen, som var præst her i sognet fra 1896-99.

Klaus H. Nielsen var barn af en velhavende gårdmandsslægt født i 1868 i Gredsted. Han havde været på højskole og var, som præsten, grundtvigianer. Som bekræftelse derpå gik han med storskygget hat. Hans kone Helene var min mors bedste veninde, og hun tjente hos

det unge par, da Helene døde af barselsfeber i 1898. Barselsfeber var en uhyggelig sygdom, som lægerne ikke dengang havde midler mod. Klaus Nielsen drev nu gården til forpagtningskontraktens ophør, med sin mor som husbestyrerinde og i moderens sted for den lille dreng.

Forpagtningskontrakten giver et godt billede af den tids landbrug. Det var jo før kunstgødningen blev opfundet. Driftsplan og husholdning skulle i størst mulig omfang klares af egne produkter. Pastor Kr. Nielsen har næppe været lystfisker; i så fald var ålefiskeriet i Kongeåen nok nævnt i forbindelse med jagtretten. Udbyttet af »Herlighederne« var jo et afvekslende tilskud til den ensformige grød og saltmad året rundt. Lystfisker var derimod en tidligere præst. I sin iver efter at fange ål flyttedes ålejet ved »Møllekrog«¹, så ca. 16 td. land af Jernveds bønders enge kom til at ligge syd for åen, til stor gene og bekostning for fremtidige lodsejere.

Pastor Kr. Nielsen må have været en dygtig jurist. Forpagtningskontrakten kom til at danne forbillede for fremtidige forpagtere.

Da min mor og far i 1902 blev viet af Kr. Nielsen og blev nærmeste nabo med enkemanden Klaus Nielsen, var det gamle bekendte, der mødtes. De to havde begge dybe rødder i sognets muld og tjent sammen på Søndergård i Plougstrup.

Ved deres diamantbryllup fortalte min far, at han huskede, at pastor Nielsen i sin bryllupstale til dem havde sagt, at de skulle passe på, at der ikke groede græs på deres kirkesti.

Den store rørmose

Syd for præstegården lå den store rørmose, hvor dunhamre voksede. Kæruld og kødædende planter, samt træbær trivedes. Om aftenen lyste sankthansormene som ild blandt tuer og mos, så det gøs i en lille fantasifuld dreng, eller at opleve en sommermorgen, når frøerne kvækkede, vandet bruste ved slusen og mosekonen bryggede øl, så hele Kongeådalen lå indhyllet i damp. Kun

Jernved Præstegård o. 1915, efter et maleri. Bemærk korset over porten ind til gårdspladsen. Jernved Sognearkiv.

Ribe domkirke lå synlig, som en luftspejling højt hævet over alt og alle.

De gamle stier

Kontrollørstien forsvandt efter 1864. Kirkestien groede til, da cyklen blev opfundet. Men der går en ældgammel, sti ad hulvejen fra præstegården ned over engene til spangen over åen til Ribe.

Gennem tiderne er der udstykket flere gode ejendomme fra præstegården. I 1914 byggedes forpagterboligen. Den står endnu, og ejes af kirken, men gården er fjernet. I stedet er der i 1964 bygget et moderne etplanshus til præstebolig og konfirmandstue, smukt beliggende i den store parklignende have. Ca. 5 td. land af præstegårdsjorden er samlet omkring kirken, og resten, ca. 33 td. land, bortforpagtet, spredt ud over Jernved og Jernvedlund i overensstemmelse med nye tiders landbrug.

Forpagtningskontrakt

Jeg undertegnede Sognepræst for Jernved (Ribe Amt, Ribe Stift), Kr. Nielsen overdrager herved, under Forbehold af Stiftsøvrighedens Stadfæstelse, Jernved Præstegaards Jorder i Jernved Sogn i Forpagtning til Ungkarl Klaus Hjerrild Nielsen af Gredsted for et Tidsrum af 7 Aar fra 1. April 1897 til 31. Marts 1904.

§ 1

Til Forpagterens Brug overlades de Jernved Præstegaard underlagte Jorde i Jernved Sogn, Ager, Eng, Tørvemose og Hede, staaende for Hartkorn 5 Tdr. $5\frac{3}{4}$ Skp., med et antal af å 46 Tdr. Land Pløjemark, å $13\frac{1}{2}$ Tdr. Land Overrislingseng, å 9 Tdr. Land Mose og å 37 Tdr. Land Hede.

Præsten forbeholder sig Jagtretten samt ret for sig og sin Husstand til at færdes på de bortforpagtede Jorde, naar herved ingen Skadevoldes. – Fra Forpagtningen undtages Haven, og den Del af denne, der ligger Øst for Laden i Flugt med den ældre Have indtil den nordforgaaende Kirkesti. – De Præstegaardens tilhørende Enge i Vilslev Sogn er undtagne fra denne Forpagtning.

§ 2

Agermarken skal drives således i 7 Skifter:

1. Aar: Brak
2. Aar: Rug med forudgaaende Gødning
3. Aar: Blandsæd eller Havre
4. Aar: Byg og Rodfrugt med forudgaaende Gødning
5. Aar: Havre med Udlæg af Kløver og Græsfrø
6. og 7. Aar: Græs

Engene må ikke afgræsses, men Afgroden hjemkøres som Hø til Gaarden – Heden, Bomfennen og de øvrige Stykker af Engene, som henligger uden Vanding, overlades til Forpagterens fri Drift, Forsaauidt som dertil tilstrækkelig Gødning laves. – Lyngskæret i Heden bruges saavel af Præsten som af Forpagteren efter behov, Forpagteren hjemkører den Lyng, Præsten bruger.

§ 3

Al den Gødning, der aarlig produceres udføres paa Marken. Hverken Tørv, Lyng eller hvad der maatte avles af Rør maa afhændes eller bruges udenfor Præstegaarden. Der maa ikke graves Dige – eller Møntørv videre end fornødent til Vedligeholdelse af Tagrygning og Dige.

Hegn, Grøfter og Engvandingsanlæg vedligeholdes af Forpagteren og holdes af ham i forsvarlig Stand, medens Præsten betaler de aarlige Kanaludgifter, der paalignes Præstegaardens Enge.

§ 4

Afgaar Forpagteren ved Døden i Forpagtningstiden, kan Præsten fordrø at hans Enke eller Arvinger vedblive Forpagtningsforholdet indtil den 1st

April, der indtræffer mindst 3 Maaneder efter Dødsfaldet. Ønsker Enken derimod at blive ved Forpagtningen, indtil Tiden er udløben er hun, saa længe hun forbliver ugift, hertil berettiget, hvorimod ingen anden kan indtræde i Forpagtningsforholdet, navnlig heller ikke noget Konkursbo.

§ 5

I Præstegaarden overlades der Forpagteren følgende Bygninger.

1) *Udhusene*, nemlig den øsdre, vestre og nordre Længe, dog forbeholdes Præsten fornødent brændselsrum i den sydlige Ende af den Østre Længe, nemlig Halvdelen af det derværende Tørvehus, samt Brugen af den op til samme Længe byggede Svinesti.

2) Af *stuehuset*, der ellers helt forbeholdes Præsten overlades der Forpagteren den vestlige Tredjedel af Loftet (efter Skorstenen) samt den nordlige Kælder.

Forpagteren skal forsvarlig vedligeholde de ham overdragne Bygninger, ogsaa hvad der overdrages ham til brug af Stuehuset, særlig skal han i et og alt udføre de af Sognet forlangte Udbedringer og Vedligeholdelsesarbejder i Overensstemmelse med de aarlige Udsættelser. Forpagteren yder det nødvendige Halm til Udhusenes Tag, medens Præsten vedligeholder det skifertækkede Stuehus, paa ovennævnte Undtagelse nær.

§ 6

I Tilfælde af Ildsvaade har Forpagteren ikke krav paa Vederlag af Præsten for Afsavn af Bygningerne m.m., og han kan ikke fordre andet end, at Bygningerne, saa snart ske kan, opføres paa ny. Det samme gælder, hvis Gaarden skulde blive ødelagt af Uvejr. — Forpagteren er ansvarlig for, at hans Folk omgaas varlig med Lys og Ild, og han skal sørge for at der ikke finder nattesæde eller anden slig Uskik Sted i hans Hus.

§ 7

Forpagteren holder Gaardspladsen nydelig og ordentlig. Hvis han holder Høns eller Ænder i Gaarden, maa han fra 1st April til 1st Oktober holde dem indespærrede ved forsvarlig tæt Hegn og i det hele holde sine Høns og andre Kreaturer borte fra Haven. Præsten maa ikke holde Høns eller andre Fjerkreaturer, med mindre de holdes indespærrede i samme Tid og paa samme Maade, som ovenfor nævnet.

Det lille stykke Vej op til Præstegaarden fra Jernved Byvej holdes i god, farbar Stand af Forpagteren.

§ 8

Af Tørvemosen er Forpagteren berettiget til at lade stygge² til eget Brug indtil 30.000 Stkr. Klyne aarlig.

Skulde Tørveskæret slippe op i Forpagtningstiden, maa saavel Præsten som Forpagteren skaffe sig brændsel paa anden Maade, og ingen af dem kan derfor gøre Erstatningskrav hos den anden.

§ 9

Snekastning og alle lignende Sogne- og Byarbejder in natura, der paaahvilles Præstegaarden, præsteres og udføres af Forpagteren. Kongelige Skatter og Hartkornsskatter til Kommunen udredes derimod af Præsten.

Overordentlige Byrder³ og Udgifter af Præstegaarden i Krigstilfælde deles lige mellem Præsten og Forpagteren, det samme gælder den mulige Skadeserstatning.

§ 10

Den aarlige Forpagtningsafgift udgør:

1. *I Penge*: 950 (ni Hundred og halvtreds Kroner) Kr. aarlig, som Forpagteren betaler forud med halvdelen hvert Aars 1st Maj og Halvdelen til 1st November, første Gang den 1st Maj 1897, sidste Gang 1st November 1903.

2. *in natura*:

a) Forpagteren leverer daglig 5 Potter nysmalket Mælk, som indbringes i Præstens Bolig. For saa vidt Præsten ikke maatte ønske at modtage det hele Kvantum Mælk, som Forpagteren leverer gratis, skal Forpagteren finde sig i at betale, hvad Præsten med Aftens Varsel forlanger mindre, med 14 Øre Kande⁴. Ligeledes leverer Forpagteren, for saa vidt han har det, for Betaling den Mælk, som Præsten yderligere maatte ønske: nysmalket Mælk for 14 Øre Kande, skummet Mælk for 6 Øre Kande.

b) Forpagteren lader i den gunstigste Tid paa sin Bekostning i Præstegaardens Mose stryge, passe og hjemkøre i tør Tilstand til Præstens Brug indtil 30.000 Stykker Klyne aarlig.

c) han leverer aarlig til Præstens Have den tilstrækkelige Staldgødning, indkører den i Haven samt lade den vest for Granplantagen beliggende Køkkenhave grave Foraar og Efteraar.

d) Forpagteren er pligtig til at befordre Præsten frit til Vakancetjeneste og desuden at køre for Præsten, ligeledes gratis, aarlig 20 Ture til Gredstedbro og 10 Ture til Gørding Station samt lade hente og indbære i Præstens Tørvehus indtil 15 Tdr. Kul. – Hvis Frikørslerne ikke bruges, kan Godtgørelse derfor ikke kræves, men de nævnte Stationskørsler kan af Præsten ombyttes med andre ture af tilsvarende Længde. Andre Kørsler end de nævnte foretager Forpagteren for 1 Kr. pr. løbende Mil, og forsaavidt udkommende Tur tager $\frac{1}{2}$ Dag, betales yderligere 4 Kr. og for en hel Dag 8 Kr. Præstens Kørsler foretages med paalidelige Heste og med Forpagterens Fjedervogn.

§ 11

Forpagteren maa ikke bortføre eller sælge Sæd i Straaet, Græs, Kløver, Hø og Halm, Gødning, Tørv eller Mærgel fra Gaarden, lige saa lidt som han under noget som helst Navn eller Form maa udleje eller bortforpagte noget af Gaarden eller Bygningerne. Heller ikke maa han afstaa Forpagtingen til nogen anden uden Præstens Tilladelse.

§ 12

Forpagteren er pligtig til at holde paa Gaarden til enhver Tid mindst 3 Heste og 24 Kværhøveder, hvoraf de 8 skal være Malkekøer⁵.

Forpagteren forpligter sig til til enhver Tid at holde sine rørlige Ejendele, Kreaturer, Heste og Faar samt alt Foder Hø og Straa, Sæd og Gødning forsikret til fuld Værdi i en solid Brandforsikring.

§ 13

Uoverensstemmelser mellem Præsten og Forpagteren angaaende Forstaaelsen af Kontraktens bestemmelser er at afgøre ved en Voldgiftskendelse af to uvildige Mænd, hvoraf Præsten vælger den ene og Forpagteren den anden. Hvis ingen Enighed opnaas, vælger de begge, eller i fornødent Fald Retten, en Opmand, hvis Kendelse Parterne saa skal finde sig i. Skulde Præsten finde sig foranlediget til Søgmaal i Anledning af Kontraktens Misligholdelse, da skal Forpagteren være underkastet den hurtige Retsforfølgning efter Forordning af 25. Januar 1828.

§ 14

Forpagtningen er uopsigelig fra begge parters Side, forsaavidt Kontraktens bestemmelser overholdes.

Hvis Forpagteren ikke betaler Forpagtningsafgiften til rette Forfaldstid, eller dersom han ikke overholder den foreskrevne Driftsplan, eller misligholder Kontrakten paa anden Maade, kan Præsten til enhver Tid opsige ham til Fraflyttelse med 3 Maaneders lovlig Varsel, saaledes at Forpagteren alligevel betaler den foreskrevne Forpagtningsafgift indtil den førstkommende 1. April derefter.

§ 15

Forpagtningstiden regnes fra 1st April til 1st April. Dog har den tiltrædende ligesom den fratrædende Forpagter Ret til i det sidste Aar at udfodre sine Høveder paa Stalden indtil 1st Maj. Kun at han er pligtig til i denne sidste April Maaned at yde Staldrum og Halm til et Par Heste og mindst 2 Køer.

§ 16

Ved Forpagtningens Ophør er følgende at iagttage:

1) Forpagteren skal aflevere de Jorder, der skal besaaes med Foraarssæd, i efteraarspløjet Stand.

2) Den Mark der efter Driftsplanen er at besaa med vintersæd, aflevere Forpagteren i besaaet Stand med god, ren og sund Sæd uden Erstatning, der skal være saaet mindst 7 Tdr. Rug.

3) Ligeledes skal han aflevere Udlægsmarken i besaaet Stand med Kløver og Græsfrø, der skal være saaet mindst 36 ũ Kløverfrø og 60 ũ Græsfrø.

4) Desuden lades tilbage i Gaarden al den levned Halm og Hø samt al

den producerede Gødning – alt uden Vederlag. Der maa mindst være ladet tilbage tilstrækkelig Halm og Hø til Fodring af et Par Heste og 2 Køer til Udbindingstid.

5) De af Forpagteren benyttede Udhuse samt beboelseslejlighed afleveres af ham i vel vedligeholdt Stand, og skulle navnlig de ved det foregaaende Aars Syn udsatte Mangler være afhjulpne inden Fratrædelsestiden, da de i modsat Fald ville blive afhjulpne paa hans Regning.

Hvis Jorden ved Forpagtingens Udløb eller Ophør aabenbart er forringede i Produktionsævne, forpligter Forpagteren sig til at yde Godtgørelse herfor efter uvildige Mænds Skøn – til Bedste for Embedet.

§ 17

Af Hensyn til Beregningen af Indtægterne i Naadensaaret fastsættes det, at $\frac{2}{3}$ af Forpagtningsafgiften skal anses som Vederlag for Vintersæden, $\frac{1}{3}$ af samme som Vederlag for Vaarsæden og $\frac{1}{3}$ som Vederlag for Sommergræsningen og Engafgrøden.

§ 18

Den Del af Forpagtningsafgiften, der udredes i rede Penge, betales forud halvaarlig. I Tilfælde af at Forpagtningsafgiften i det hele ikke rettidig betales, har Præsten Ret til at gøre lovlig Exekution, for at erholde den, i Forpagterens Besætning og Afgrøde.

Til yderligere Sikkerhed stilles som Selvskyldnerkautionister der forpligtige sig en for begge og begge for en, følgende 2 Mænd, Gaardejer Johannes Bendixen i Jedsted og Gaardejer Niels Klausen Nielsen i Gredsted.

§ 19

De med nærværende Kontrakts Oprettelse til Stempel, Papir, Tinglæsning o.s.v. forbundne Udgifter udredes af Præsten og Forpagteren hver med det halve.

§ 20

Af Hensyn til Stempelpapir er Forpagtningsafgiften efter bedste Skøn og Overbevisning beregnet saaledes:

Rede Penge	950 Kr.
Mælk	128 Kr.
Frikørsler	50 Kr.
Tørv	50 Kr.
Gødning til Haven	12 Kr.
Vedligeholdelse af Bygningen, Engvandingsanlæg o.s.v.	<u>30 Kr.</u>
Ialt	1220 Kr.

Foranstaaende Kontrakt er saaledes i alle dele indgaaet og egenhændig underskrevet af os undertegnede. Præsten beholder Original kontrakten, Forpagteren er verificent Afskrift.

F. T. Ribe d. 17 Marts 1897
Kr. Nielsen

Noter

1. I »Vandmøller i Ribe Amt« af Steen B. Bøcher, side 41, står der, at lensmanden på Riberhus får ordre til at bygge en vandmølle ved Gredstedbro i 1589, S. Bøcher mener, at det kan være lokaliteten »Møllekrog« syd for Jernved ved Kongeåen i Jernved sogn.
2. Stygge c: stryge
3. Overordentlige byrder c: ekstraordinære skatter, og der hentydes antagelig til krigsskatter fra 1864.
4. Pr. kande
5. Ved at forpligte forpagteren til at holde en besætning, sikrede man den nødvendige gødningsmængde til markerne.

Henrik Sørensen, født 1906, gårdejer, Plougstrupvej 7, 6771 Gredstedbro. Har gennem årene skrevet en række lokalhistoriske småstykker til »Vestkysten« og »Jernved Kirkeblad«. – Formand for Jernved Sognearkiv.